

**Месяца маия в 24 день.
Повесть жития и представления святыя
и блаженныя и преподобныя Еуфросинии,
игуменьи монастыря святаго Спаса и пречистыя Его Мате-
ре, иже в Полотьске граде.
Благослови, Отче!**

Благословен Господь Бог Израильв, Бог Авраамов, Бог Исааков, Бог Иаковль, несть Бог мертвых, но живых. Праведни би и по смерти живи суть, якоже Соломон в притчах глаголет: «Праведници в веки живит, и от Господа мзда их, и строение ихот Вышнега, сего ради приимут венци из руки Господня», яко и бысть. Еже на предпощедша скажем, о сих же сице есть: «Снидетесь, сущии в пустынях в горах, житиа агельскаа имуще: старии немошь отложыше, унии, яко елени, скачюще,— все снидетесь». Хощу бо вы представити трапезу отбражен сих, да ядше възвеселитеся душамивашими. Се бо есть трапеза нетлеющих брашен, не иже гортань услажаети чрево насыщает, но душа веселяща и ум укрепляющи на подвиги добрых дел. Сия бо яди, братие, аще кто насытится, не вжадает паки, якоже речено есть в Писаны: «Не заморит Господь гладом душа праведных». Паки же на предлежащее найдем, о немже начахом повесть сию. Вы же, блазии послушници, князи и боляре, и церковницы, и честни собори святых, сущии в монастырех, и простии люди, снидетесь на новое сие слышание и послушайте прилежно, отвръзше ушаса своя и умякчивши нивы сердец ваших, примите семена многоспасенаго житья послушанием жены сея преподобныя, святыя подвиги ея и труд, и любовь, яже к Богу. Яже предидуще скажем, како родися и каю въспитася, или како възрасте, в юлимеру потече в следженижа своего Христа, о сих сице есть.

Бысть князь в граде Полотце именем Всеслав, той имея сыновы многы. И беше у него меньший сын именем Георгий, отне-
гоже родися сии, блаженнаа отроквица. Родителя же ея възрадо-
вастася о рожестве ея со всеми домашними своими. И по днехне-
колицех повелеста крестити ю, и крестиста ю во имя Отца и Сына и
Святаго Духа. И питома бяше доилицею ея, дне от дне растяше
отроквица, тело млеком растяше, а душа Святаго Духа наполня-
щеся. Лучи же ся девици деснаго естества и молитвы плод, и тол-
мабысть любящи учение, якоже чудитися отцу ся о толице любви

ЖИТИЕ СВЯТОЙ ЕФРОСИНИИ ПОЛОЦКОЙ

учениа ея. Вести же разшедшейся по всем градом о мудрости ея и о блазем учении ея и о телесней утвари, бяше бо лепа лицем. Красота же ся многы славныя князя на любление приведе ко отцу ея, кождо ихтщахся, дабы пояти ю в жену сыну своему, и всем часто присылающимся к отцу ея. Он же отвешеваше: «Воля Господняда будет».

Един же, преодолеваше славным своим княжением и богатством, прислав котчу ея, испроси дщерь его за сына свой. И пришедши ей в возраст 12 лет, и нача отец ее глаголати княини своей: «Нам а уже лепо дали Предслава за князь», — таю бо нарекоста ей имя прежде крещения ее. Она же глагола ему: «Да како Бог ѿщет и твоя, княже, воля, таю да будет». Тогда слышавши Предслава, размышляше в себе, глаголющи, паче же, реку, от Святаго Духа напльняшся мыслья, и рече в себе: «Како се будет, же отец мой мыслит припрячи мя мужеви? То аще таю будет, то печали мира сего никаюже лзе гонъзнути». Пакы в себе рече: «Что бо успеша прежде нас бывши родове наши? И женишася, посягаша и княжиша, нъ не венчоваша; житие ихм им отече и слава их погибе, яко прахи ху жеепаучины. А иже прежния жены, възмеше мужскую крепость, поидоша в след Христа, жениха своего, предаша телеса своя на раны, и главы своя мечеви, а другыя аще железу выя своя не преклониша, нъ духовным мечем от секоща от себе плотская слава, предавше телеса своя на пости на бдение и коленное покланяние и на земли легание, то тии суть памятни на земли, и имена их написана на небесах, и тамо с Агелы безпрестани славят Бога. А си слава есть прах и пепел, и яко дым разходится, и яко пара водная погыбает». И тако ей размышляющи в сердци своем, а ум ея больма на Божию любовь подвизашся. И единю положися на сердци ея таю помышление, рече бо в себе: «Не се ли бы лучше всего жития сего было, да быхся постригла в чрьници, и была подо игуменьею, повинующися сестрам и учащися, како страх Божий утвердити в сердци своем и како течение скончати». Сия на уме своем положивши, и утаивши отца своего и матери и всех домашних, и иде в монастырь.

В та же лета бяше княини Романоваа игуменьею. Прииде к той, просящи прияти агельского образа и причтатися ту сущим инокиням, и быти подо илом Христовым. Видевши же она блаженная жена юность и возраст цветущий оней, исмятесь, и нача телом утерпать и сердцем ужасатися, и лицем на землю преклоньши, и восклоныши, и возревши на юность ея, воздыхну и прослезивши,

глагола ей: «Чадо мое! Како могу се сотворити? Отец твой, уведев, со всяким гневом возложит вред на главу мою. И еще же юна еси возрастом, не можеша понести тяготы мнишескаго жытия. И како можеша оставити княжение и славу мира сего?» Отвешавши же блаженна отроювица: «Госпоже и мати! Вся видимаа мира сего красна суть и славна, но въскоре минуют, яко сон, или цвет увядает; вечнаа же и невидимая в веки пребывают, яко же Писание паголет: Око не виде, ни ухо слыша, ни на сердце человеку взыде, иже уготова Бог любящим Его. Или отца моего ради не хощеша мене оstriщи? Не бойся, госпоже моя; убойся Господа, владеющаго всею тварию, и не отлучи мене от агельского чина». Блаженная же княини удивившеся разуму отроковица и любви ея, яже к Богу, повеле воли ея быти. И отасив ю иерей, и оstriже ю, и нарече имя ей Еуфросиния, и облечею в черныя ризы, и благослови ю игумения благословением святых отец, и рече ей: «Буди, чадо, последствующи прежде тебе бывшим женам Февронии и Еупраксии и инехмно жество, иже Христа ради пострадаша, и Господь Бог даст ти победу и силу на супротивника нашего диявола». И тако ей рекши, отпусти ю в келию свою.

Уведев же сиа отеца, скоро иде в манастырь, и жалостно терзаше власы главы своея, и любезно целоваше ю, глаголя: «Горе мне, чадо мое! Почто ми сице сотворила еси, и печаль душимоей принесе? Почто ми прежде сего мысли сеяне явила еси? Люте мне, чадо мое сладкое, жалости сердца моего! О горе мне, чадо мое милое! Како гоньзнет доброта твоя вражые пронырство? Уже достоит ми плакатися оструплению душею к Господу Богу моему, да внидеши в чрътог царствия Его». Жалость же бысть всем в дому его о ней. Преподобная же Еуфросиния сего всего небрежаша жалости отца своего, но яко доблий храбор, въоружившеся на супротивника своего диявола, пребываще в манастыри, повинующися и умении и сестрам всем, и всех преспевающи постом и молитвами и бдении нощными. И оттоле паче подвижнейши нача быти, собирающи мысли благая в сердци своем, яко пчела сот. И пребывши неколико время в манастыри, и потом проси у епископа сущаго тогда, нарицаемаго Илью, правящаго столсвятое Софiei в Полотьске, дабы ей велел ту пребыти в церкви святей Софiei в гольбци камене. И повеле ей, да пребывает ту. Вшедши же, начат подвижнейши подвиг постнический воспимати, и начат книги писати своима рукама, и наем емлющи, требующим даяше.

ЖИТИЕ СВЯТОЙ ЕФРОСИНИИ ПОЛОЦКОЙ

Пребывающи же ей ту неколико время. В едину нощъ возлеже, опочивати хотящи отмногаго стояниа в молитвах, яже к Богу, виде видение: поим ю Аггел, и веде ю, идеже бе церковьца святаго Спаса, метохия святыя Софии, яже зовется отлюдей Селце. И ту показа ей Аггел Господень, глаголя: «Еуфросиние! Зде ти подобает быти». Она же, убуждьшися, дивлящеся в себе, глаголющи: «Что хощет мисе быти?» Тоя же нощи виде трищи. И възбудившия от сна, со страхом вста, славословяще Бога и глаголющи: «Слава Тобе, Боже, слава Тобе, яко сподоби мя в нынешнюю нощъ видети святое лице Аггельское!» И по сем нача псалом глаголати: «Готово сердцемое, Боже, готово сердце мое! И пакы к Тебе привергохся от ютробы матере моей. Бог мой еси Ты, яко восхоте, таю и сотоврина мне, рабе Твоей!» И кончеваше утренюю.

Тоя же нощи явися епископу Илии тый же Аггел, глаголя: «Въведи ю, рабу Божию Ефросинью, в церквицу святаго Спаса, на рекомое Сельце место, бото свято есть, яко достойна есть царству небесному, яко миро благовонно, въходит мольства ея к Господу, и яко венец на главе цареве, тако почивает Дух Святый на ней, и яко солнце сияет по всей земли, тако житие ея просияет предо Аггелы Божии». Епископ же въста въскоре со страхом и трепетом, прииде к ней. Еуфросиния же, видевши его, поклонися ему и рече: «Благослови, владыко святый!» Он же глагола: «Бог да благословитя, чадо, и даст ти терпение и силу на всехразехвидимых и невидимых». Она же, поклонившия, рече: «Аминь. Буди мне по глаголу твоему, владыко святый!». Иседоста.

Отверз же блаженный епископ уста своя, начат беседовати о спасении души. Блаженная же Еуфросиния принимаше слова его, яко семена в житнице душа своея, и плодящи ово 30, ово 60 или 100. Много же побеседовав с нею, и се прирече ей, глаголя: «Дщи! Хощу ти рещи слово, ты же с любовию приими е». Она же рече: «Рада, отче преподобный, приму слово твое, яко дар многоценен». И глагола ей епископ: «Веси ли, чадо, се церковь есть соборная, идеже седиши, ту вси человеци собираются, и тебе не лепо зде пребывать. То се есть церковьца святаго Спаса в Селци, идеже братя наша лежат, прежде нас бывши епископи. Негли Бог поспешит молитвами ихи твоим трудом, и возградит место то велико».

Еуфросиния же, слышавши от епископа, яко тако излагола ей, и возрадовася душою, и возвеселися сердцем, и, явлению Аггело-

ву веру имши, еже виде и слыша от Него, глагола епископу: «Бог да поспешит ми, отче, молитвами твоими святыми».

Призвав же епископ князя Бориса, стрыя ея, и отца еа Георгия, и преподобную Еуфросинию, и честныя мужа, и постави я сам послухы, рек: «Се отдаваю Еуфросинии место святаго Спаса при вас, да по моем животе никто же не посудит моего дания». Се слышавше князи оба и боляре все от епископа, поклонистася ему, глаголюще тако: «Ей, владыко святый, се ти есть Бог положил на сердцю твоем, еже сицееси умыслил отроковици сей попечение оней». Еуфросинии же реша: «Ты же иди и послушай епископа, еже ти велит, тако створи, то есть отец всем нам, того подобает слушати». Еуфросиния же, возревши на ня осклабленым лицем, и рече им: «Рада иду, яко Бог повелит ми, тако и будет; воля Господня да будет о мне». Князи же и боляре все, слышавше от преподобныя Еуфросинии глагол сий, возрадовашася и, приемше благословение от епископа и поклонившеся преподобной Еуфросинии и целовавше ю любезным целованием, ежаша в домы своя. Еуфросиния же, поклонившися в святей Софии и благословившися от епископа, и тоя нощи въставши, поимши с собою едину черноризицу, прииде на место, звомое Селце, идеже есть церковьца святаго Спаса. И вшедши в церковь, и, поклонившися, возласисице: «Ты, Господи, заповеда святым Своим Апостолом, рек: Не носите с собоюничесоже, токмо жезл. Се аз, Твоему словеси последствующи, изыдохна место сие, ничтоже носящи, но точию Твое слово в себе имущи, ежерещи: Господи, помилуй. Еще же се за все имение имею книги сия, имиже утешает ми сядуша и сердце веселит. Лише же сих триеххлеб не имам ничтоже, но токмо Тебе помощника и кръмителя. Тыбо еси отец убогим, нагим одение, обидимым помощник, ненадеющимся надеяние, и буди имя Твое благословено на рабе Твоей Еуфросинии отселе и до века. Аминь». Сице рекши, и изшедши из церкви, нача подвижнеши быти на молитву, яже к Богу.

И ту ей пребывающей неколико время. И тако посла ко отцу своему, глаголющи: «Пусти ко мне сестру мою Городиславу, — тако ей беста имя нарекла родителя, — да научится, — рече, — грамоте». Он же пусти ю к ней. Она же с прилежанием учаше ея спасению души. Сия же с прилежанием принимаше, яко нима плодовита, умягчнivши сердце свое, и глаголаше: «Господь Бог да устроит ми на спасение душимоей твоими святыми, госпоже,

молитвами». Сие рекши ей. Преподобная же Еуфросиния, введши ю в церковь, и повеле иерееви, огласивши, облещи в чернеческий ризы, и нарече имя ей Евдокия. И по малех днех присла отец кней, глаголя: «Пусти уже сестру свою ко мне!» Она же отвеша: «Еще не извыче всей грамоте». Уведев же отец ея, яко утаивши его, пострижею, и възъярися на преподобную Еуфросинию, сердцем горя, привезав к манастыреви, и глагола: «Чадо мое, что створи? Приложими сетование к сетованию и души моей печаль к печали». И сия ему глаголющу отгорести сердца своего, реками слез часто изливаше от оочию своею, любезно дръжа Евдокею и глаголя: «Чада моя, на се ли вас родих, или на се вас мати воспита? Уже ли ваю брак уготовах? Уже ли чертоги брачныя ризы ваю на сетование положих собе? Чада моя милая, что мивоздаста? В радости место горькиа печали сердце мое наполниста?» Всиче бояре его, слышавше жалость князя своего, горко плакахуся о напрасней печали князя своего. Блаженная же Еуфросиния отвещавше ко отцу своему: «Что ради печалуешься намя? Имееве печальника и помощника единого — Бога». Отец же ея малу утеху приим от словеси преподобныя Еуфросинии, еха в дом свой. И Евдокия же пребываше в манастыри, повинующися сестре своей. Блаженная же Еуфросиния трудом многим молящеся к Богу о месте том, дабы е устроил Бог.

Бяшеже во граде княжна Борисовна именем Звенислава. И принесе всю свою утварь златую и ризы многоценны ко Еуфросинии, и рече ей: «Госпоже и сестро! Вся красная миражего ни во что же мися мнит. Сия вся даю святому Спасу, а сама хощу поклонити плаву свою по иго Христово». Она же приятю с радостию, и повеле иерееви постризи ю, и нарече имя ей Еупраксия. И тако начаста пребывать в манастыри в едину мысль в молитвах, яже к Богу. И тако бяше видети, яко единадуша в дву телесу. И по сем блаженная Еуфросиния заложи церковь каменну святаго Спаса, и отначатка доспе за 30 недель.

Исе хощу вам, братие, чудо сказать. Бе мужименем Иван, приставник над делатели церковными; к нему же прихожаше многажды глас свитающу дни, глагола: «О Иване! Востани и пойди на дело Вседръжителя Спаса!» И во един от дний въстав, прииде ко блаженной Еуфросинии и рече ей: «Ты ли, госпоже, присылаш понужати мене на дело?» Она же рече: «Ни». И паки рассматривши, премудрая жена рече ему: «Аще и не аз тя возбуждаю, а кто тя ни

позывает на таковое дело, того послушай прилежно с потщанием». И паки другое чудо скажу вам, добрии послушници: уже скончаней бывши церкви, и мало не доставшим плитам, нечим бяше верха скончати. И поискавше, не обретоша ничтоже. И печаловашся о том Еуфросинии, и, вздохнувши, рече: «Слава Тебе, Вседръжителю и Человеколюбче, даровавый си нам большая, то дай нам именьшья, имже свершится церюв Твоа!» И тако ей помольшися, заутра по устроению Божию обретоша в пещи плиты, и того дні свершиша церковь, и крест возставиша.

Преподобная же Еуфросиния, видивше сорышену церковь, возрадовася душею. И бысть священие и велия радость всем христву-
ном. Ис обращася князи и сильнии мужие, и иноки и инокиня, и про-
стии людие, и бысть тръжество велие, и празноваша дни многи, и
разыдошася кожно в свояси. Видевши же блаженная, яко исполнил
есть Бог желание сердца ея, и вшедши в церковь, паде ниц на зем-
ли, и вздохнувши от глубины душа, лице свое мочащи слезами, и
нача глаголати: «Ты, Господи, Сердцевидъче, Благодателю, Боже
богом, милостивый Господи, призри на храм Свой, яже создах во
имя Твое, якоже рече Соломон: Вышний не в рукотворенах цер-
квах живет. Ты, Господи, призри на мя, на рабу Твою Еуфросинию, и
на рабыня Твоя сия, яже собрахво имя Твое, да приемше иго Твое
легкое на выя своя, поидут в след Тебе, и сътвори я овца двора
Твоего, и буди им пастух и дверник, да ни едино от них не будет
въсхыщено волком — губителем дияволом. Буди им, Господи, ору-
жие и забрала, да не приидет на нань зло, ни рана не подвижится кте-
лесам нашим, и не погуби нас со безаконии нашими, на Тя бо упова-
ние наше положихом, яко Ты еси Бог знающим Тя, и Тобе хвалу
воспушаю до последняго моего изыхания. В веки, аминь». Се-
стры же сице учаще, глаголющи: «Се собрахвы, яко юкош птенца
под креле свои, и в паствину, яко овца, да пасется в заповедех Божиих,
да и аз веселым сердцем подвизаюся учити вас, видящи пло-
ды ваша трудовныя, и толик дождь проливаю к вам учением. А ни-
вы ваша во едину меру стоят, не растуще, ни поступающе горе, а
годприспевае во свершение, и лопата на гумне лежит. Но боюся,
егда будет плевел в вас и предани будете огню негасимому. Потщи-
тесь, чада моя, убежати сих всех, и створитеся пшеница чиста, и
смелитесь в жръновах смирением и молитвами и постом, да хлеб
чист принесетеся на трапезу Христову». Сице же ей всегда учаще и

безпрестани, яко мати чадолюбивая г детем своим любовь пока зующи.

Мы же на предлежащая возвратимся. Видевши же преподобная Еуфросиния монастырь свой украсившися всем благом и исполнен, умысли создати вторую церковь камену святей Богородицы. И ту свершивши и иконами украси, и освятивши, предастю мнихом, и бысть монастырь велий. Видевши же блаженная монастыря два устроена превелика зело и пребогата, и рече в себе: «Слава Тебе, Владыко, благодарю Тя, Святый! Что есмь восхотела, то дал ми еси, и скончал еси, Господи, желание сердца моего». И паки рече: «Помилуй мя, Господи, и скончай прошение мое, да бых видела пресвятую Богородицу Одигитрию в сей святей церкви».

И послы слугу своего Михаила в Царьград к цареви, нарицаемому именем Мануилу, и к патриарху Луце з дары многоценными, просящи от нею иконы святых Богородицы, еже бе еваггалист Лука написа 3 июны еще при жывоте святых Богородицы и постави едину во Ерусалиме, а другую во Цариграде, а третью в Ефесе. Она же с прилежанием прошаще Ефеския иконы святых Богородицы. Видевже царь любовь ея, и послы в Ефес седмъсот оружник своих, и шедше, принесоша икону святых Богородицы в Царьград Патриарх же Лука собра епископы и собор весь во святую Софию, и, благословив, дастю слuze преподобныя Еуфросинии. Он же с радостию прияти и принесе госпожи своей Еуфросинии. Она же, внесяши в церковь святых Богородицы, постави ю, и въздевши руце, и рече: «Слава Тебе, Господи, слава Тебе, и еще реку: слава Тебе, Владыко, сподобивый мя видeti в днешний образ матере Своей!» И се рекши, украси ю златом и камением многоценным, и устави по вся вторники носити по святым церквам, украси же всю землю Полотскую своима бололепными манастырема.

И видевши, яко просвети Бог манастыря ея, и въжеле, глаголющи: «Абы ми дойти святаго града Иерусалима и поклонитися гробу Господню и всем святым местом, видети и целовати, и тамо живот свой скончати». Видевши же стадо Божественных овец совокуплено множество, и радовашся им, яко своему спасению, и на всяк день учаще сестры своя: старыя учаще терпению и въздержанию, уныя же учаще душевней чистоте и безстрастию телесному, говеянию образну, ступанию кротку, гласу смиренну, слову благочинну, ядению и питью безмолвну; при старейшей молчати, мудрейших

послушати, к старейшим покурение, к точыным и меньшим любовь без лицемерия; мало вещати, а множае разумети. Таю бо бяше дан дар сей блаженной Еуфросинии от Бога, аще кто яе въпрошаše о коей вещи, она ему разрешаше, чemu быти, и кто ея послушаше, той добро получаше, не бо хотяше видети кого которающа: ни князя со князем, ни болярина з болярином, ни от простыхкого со своим другом, но всеххотяше имети, яко едину душу.

Посла же по всей братъи своей, поведающи им мысль свою, оже восхote ити во Иерусалим. Он же, слышавше весть сию, сжалостию многою съехашася отвсюду ко блаженней Еуфросинии и моляхутся со слезами, дабы ихне оставила сирых. Она же ихтешаше благым смыслом своим, яко мати, дети своялюбящи. И белобим ей брат Вячеслав; приеха и той ксестре своей Еуфросинии со княинею и з детьми своими. И пришед, поклонися ей и рече: «Госпоже моя, мати и сестро! Что оставляши мя, правителю душимоей и свете оочию мою!» И горко ему плачующуся. Блаженнаа же Еуфросиния повеле ему ити к домови; дети же его повеле оставити у сестры своея Евдокеи. Дан же бысть дар блаженней Еуфросинии от Бога, аще кого зряше сочима своим, то разумеяше, в коем чловеце сосудбудет избран Богови. Тогда же преблаженнаа Еуфросиния, видевши братайнне свои, и рече има: «Хощу ваю обручити жениху бессмертному и ввести в чертог царства Его». Онема же послушающема, усладися душа ею паче сота медвена словесем преблаженныя Еуфросинии. И, падши на ногу ея, глаголаста к ней: «Воля Господня да будет и твоя святая молитва! Яко же хощеши, створи нама, госпоже!» Преподобная же Еуфросиния с радостию и с поспешением призвавши брата своего и рече ему: «Аз хощу пострищи Кироанну и Ольгу», — тако бо и бяста нарекла родителя ею. Смяте же ся отец ею о словеси сем и рече: «Госпоже моя, что ми хощеши створиги? Два плача прилагаеши души моей: да плачуся отхода твоего ради и сетую чаду деля своею». Мати же ею жалостно тръзашеся. Блаженнаа же Еуфросиния, пославши, призыва епископа, тогда стол правяща святое Софеи, нарицаемого Дионисия, и введши ею в церковь, и повеле оstriщи ею, и нарече имя Кироанне Агафия, а Ользе Еуфимия, и благословивши и благословением святых отец. Сама же блаженнаа Еуфросиния, положивши великое устроение обема манастырема, братии и сестрам, и даст дръжати и рядити сестре своей Евдокеи оба манастыря. Сама же,

ЖИТИЕ СВЯТОЙ ЕФРОСИНИИ ПОЛОЦКОЙ

поклонивши ся в церкви святаго Спаса и у святое Богородици ирече: «Господи Сердцевидче! Се оставляю дом Твой незатворен никому же; Ты же, Господи, не затвори от нас небеснаго Тицарствия».

И тако поиде во Иерусалим, поимши с собою брата своего Давида и сестру свою Еупраксию. Вся же братия горко плакахуся от хода ради госпожа своея, и вся граждане выйдоша проводити ея; старии плакаху, яко дщере, ркуще: «Увы нам, вожу старости нашея, просвещение души нашей, подпоренemoщи нашей». Юнии же плахолаҳу: «Камо заходиши, свете очию нашею! Кто нашу юность укрепит, воздръжание юности нашея? Не оставляй нас сирь, но в молитвах своих забывай нас». Она же, целовавши всех, благословивши и, возревши на небо: рече: «Ты, Господи Сердцевидче, ходивый со Аврамом, идии с нами, рабы Твоими,— с Еуфросинией и с Давыдом и с Еупраксию!» И тако поиша все, еже суще с нею.

О дивное чудо! Небывавши ни в коей стране, ни во граде, ни в селе; ныне же, вземши мужескую крепость, премину вся грады и власти и приимаше от всех князей честь велику. И тако пришедши в страны, и срете ю царь, идый на Угры, с великою честию послало в Царьград. Она же, пришедши, и вшедши в великую церковь святыя София, и поклонися та же и всем Божиим церквам, и благословися от патриярха, и покупивши разноличныя фимилии и кадильницу злату, и иде во Иерусалим. И пришедши во Иерусалим, послала слугу своего Михаила тогда сущему патриярху, глаголющи: «Владыко святый! Створи милость на мне; повели, да отворят ми ся врата Христова». Он же повеле прошению ея быти. Пришедшихко вратам, паде на земли, глаголющи: «Господи Иисусе Христе! Невменими сего в грех, занеже изволих по стопам Твоим ходити и внидох во святый град сий!» И целовавши врата и сущии с нею, и вниде во град и иде ко гробу Господню. И пришедши, поклонися, и целова гроб Господень и сущии с нею. И покади гроб Господень златою кадильницею и многоразличными фимилиями, и изыде, и обита у святое Богородици в Руском монастыри. И во второй день иде второе ко гробу Господню, и тако же сътвори: поклонися и целова, и покадивши, изыде. В третий же день то же створи, и давши злата много, и поставивши кадильницу злату на гробе и многоразличныя фимилии, возревши очима своим, и руце воздевши на небо, и, со слезами воздыхнувши из глубины сердца, глаголаше: «Господи Иису-

се Христе, Сыне Божий, рожейся от Приснодевы Марии спасения ради нашего! Реклеси: Просите и приемете. Аз же, грешнаа, егоже просих, получихот Тебе, Владыко. Се же и еще прошу у Тебе, милостиве, да сконъчуаю место прошения моего: приеми дух мой от мене во святым граде Твоем Иерусалиме и пресели мя в вышний град Твой Иерусалим, и покой мя на лоне патриярха Авраама со всеми угожьшими. Аминь». И сице ей глаголавши, изыде в прежеречный монастырь святыя Богородица, идеже бе обитала. Ту же посещением Божиим впаде внедуги нача болети. И лежащи на ложи своем, глаголаше: «Слава Тебе, Владыко, яко восхоте и створи на мне, рабе Твоей». И тоя же ради болезни не може ити на Иердан. Идебратея Давыд исестра ея Еупраксия и сущии с ними. Она же, лежащи на ложи своем, хвалише Бога, глаголющи: «Господи, призри на рабу Твою Еуфросинию, и помилуй мя!» И приидоша бывше на Иердане, и принесоша ей воды от Иордана. Она же с радостию воставши и приемши и пивши, и облияся по всему телу своему, и возлегши на ложи, и рече: «Благословен Бог, просвещая всякого человека, грядущаго в мир. В векы моляся человеколюбивому Богу, ревнующи Петрову покаанию, еже в отвержении не отчаяша себе, но плакася горю. Господи, приемый того покаяние, приеми и мене, недостойную рабу Твою Еуфросинию, молящуюся на супротивника своего диявола, да не възлаголет ми на Страшнем Суде ничтоже пред Тобою, Господи, он злый раб, въступих бо ногами своими на змиевую его главу и супротивихся дръзости его оканной, надеющися на Твое человеколюбие, Господи». И услыша Бог молитву ея, и послал Агела Своего к ней, глаголюща: «Блаженна ты еси в женах, благословен труд твой! Се уже отвръзозати ся двери породныя, и все Аггели собирашася, дръжаще свеща, чающе твоего сретения. А дар, егоже просиши у Бога, даст ти ся». И се рек Агел, отиде от нея. Блаженна же Еуфросиния воздадовася душою, и вскоре послана в лавру святаго Савы, глаголющи: «Се уже приспе время, да же мя Бог поконит. И приемете мя, а бых легла в церкви святаго Савы?» Отвещаша же ту сущии иноци, глаголюще: «Имеем запрещение от святаго Савы, оже жены не приемати никоемяже. Но се ти есть монастырь святыя Богородица Феодосиевопцій, в нем же лежат святыя жены: мати святаго Савы, и мати святаго Феодосия, и мати святую безмезднику Козмы и Дамияна именем Феодотия, и ини мнози святыи; ту ти подобает лещи». Пришедшу же

ЖИТИЕ СВЯТОЙ ЕФРОСИНИИ ПОЛОЦКОЙ

посланному от нея и взвести Еуфросинии. Она же о всем похвали Бога и, пославши, купи гроб в юмаре святыя Богородица. Лежаще же в болезни своей 24 дни, и познася присконычанием, и рече: «Призовите ми прозвитера, да ми даст причащение святых тайн, ужебо зватай близ предстоит, ждый повеления владычия». И прииде прозвитер, несый причащение. Она же, въставши, и поклонися трижды, и приемши пречистое тело и честную кровь Христову, и возлеже на одре своем, и предаст душу свою в руце Бога жива месяца мая в 24 ид в покой небесный. Давыд же и Еупраксия ис прочими спрятанша тело ея честно.

Кыим убо языком, братие, достоитми пожалити светозаръную память преблаженныя невесты Христовы Еуфросиние! Бяшет бо помошница обидым, сюрбящим утешение, напим одение, больным посещение, и спроста реши, всем всяка бысть. Еуфросиния убо сердце свое напаяше Божиа премудрости. Еуфросиния неувядающий цветрайского сада. Еуфросиния — небопарный орел, попаривши от запада до въстока, яко луча солнечьнаа, просветивши землю Полотьскую. Тем же, братие, хвалится Селунь о святом Димитрии, а Вышегородмучеником а Борисом и Глѣбом; азже хвалюся: блажен сей ты, граде Полоцкий, такову леторасль возрастивый — преподобную Еуфросинию. Блажени людие, живущие во граде том. Блажени родители твои, блажена утроба, отнея же изыде преподобнаа госпожа Еуфросиния. Блажено рожество ея, блажено воспитание ея, блажен и возраст ея, Еуфросинии достохвалныя. Блажен труд твой и подвизи, яже к Богу. Блажен и манастырь твой, блажени и живущии в манастыри святаго Спаса и святыя Богородица. Блажени людие, послуживши тебе. Но, о преблаженая невеста Христа Бога нашего, молися к Богу о стаде своем, еже еси совокупила о Христе, яко Тому подобает всяка слава, честь и покланяние с Отцем и со святым Духом ныне и присно и в веки веком. Аминь.

*Рукапіс Расійскай Дзяржсаўнай бібліятэki,
Ф. 113 № 632, л. 206–225 адв.*

**Аповесць жыцця і смерці святой і блажэннай
і найпадобнейшай Еўфрасінні,
ігуменні манастыра святога Спаса
і Найсвяцейшай Ягонай Маці,
што ў горадзе Полацку.
Багаславі, Ойча!**

Пахвалены Госпад Бог Ізраіля, Бог Аўраама, Бог Ісаака, Бог Іакава, не мёртвых Бог, але жывых. Праведныя бо і пасля смерці жывуць; як кажа Саламону прыпавесцях: «Праведнікі ў вяках жывуць, і ад Госпада іх узнагарода, і клопат пра іх ад Усявышняга. Таму атрымаюць яны вянец з рукі Госпада. Так іёсць. І яшчэ скажам пра іх: «Прыйдзіце ўсе, хто жыве ангельскім жыццём у пустэльнях і ў гарах: старыя — адкінуўшы немач, маладыя — скачучы, быццам алені, — сыдзіцца ўсе». Хачу бо даць вам трапезу з такіх страваў, каб, паеўшы, узвесялі вы свае душы. Бо гэтая трапеза ад страваў няблennых — не тая, што дае асалоду гартані і чэрыва насычае, але тая, што душу весяліць і розум умацоўвае на добрыя дзеі. Калі будзе хто есці яе, дык, насыціўшыся, болей не ўжадае, як мовіць Пісанне: «Не заморышь голадам Госпада праведных душы». Але вернемся да таго, з чаго пачалі мы аповесць. Вы ж, дабрачынныя слухачы — князі і баяры, царкоўнікі і пачэсныя сонмы святых, што жывуць у манастырах, і простыя людзі, — прыйдзіце на гэтую казань, паслухайце ўважліва, адкрыўшы вушы свае, памякчыўшы нівы сэрцаў вашых, і прыміце ў іх насенне ўратавальнага жыцця найпадобнейшай жанчыны той, яе подзвігій працу святую, і любоў да Бога. Скажам спярша пра тое, як яна нарадзілася і гадавалася, як узрасла і як пайшла следам за сваім жаніхом Хрыстом.

Быў у горадзе Полацку князь Усяслаў, і меў жаён многасыноў. І быў у яго меншы сын імем Георгій, ад якога і нарадзілася шчаснае тое дзяўчы. І зрадаваліся бацькі яе нараджэнню разам зусім роднымі. А праз колькі дзён наказалі хрысціць яе, і хрысцілі яе ў імя Айца, Сына і Духа Святога. І гадавала яе карміцелька, і расло дзень за днём немаўля, жывячы малаком цела, а душу напаўняючы Духам Святым. І дзяўчына была вельмі здольная да кніжнай науки, нават не дасягнуўшы яшчэ паўналецця, і было гэта плёнам малітвы. Так любіла вучэнне яна, што дзівіўся бацька яе з любові такой да науки. І па ўсіх гарадах разышлася слава пра яе мудрасць, і

добрая здольнасці да навук, і красу цялесную, бо была яна прыгожая надта аблічкам. Хараство ж яе многіх слайных князёў прыводзіла да бацькі яе: хацеў кожны з іх заручыць яе сыну свайму. И многія часта прасілі згоды на гэта ў бацькі яе, але адказваў той: «Няхай спраўдзіца воля Господа!»

Адзін жа з князёў, найбольш слайны княжэннем сваім і багацем, паслаўшы да бацькі яе, папрасіў выдаць дачку за сына свайго. И калі споўнілася дзяўчыне дванаццаць гадоў, пачаў казаць бацька яе да княгіні: «Варта аддаць ужо за князя Прадславу» (так бо назвалі яе да хрышчэння). Яна ж адказала: «Хай спраўдіца воля Бога і твая, княжа!» Прадслава ж, пачуўшы ўсё тое, падумала, — ці скажу болей: Святым Духам напоўніўся розум яе, — і сказала сабе: «Што будзе, калі бацька надумае аддаць мяне замуж? Калі здарыцца так, смутку гэтага свету нельга будзе пазбыцца!» И яшчэ казала сабе: «Што ж учынілі нашыя роды, якія былі да нас? Жаніліся і выходзілі замуж, і княжылі, але не вечна жылі; жыццё іх праплыло, і загінула іхняя слава, быццам прах, горай за павуцінне. Затое жанчыны, што жылі раней і, узяўшы мужчынскую моц, пайшлі следам за сваім Жаніхом, і целы свае аддалі на пакуты, і паклалі галовы пад меч, а іншыя хоць і не схілілі шыі свае пад жалеза, але мечам духоўным адсеклі плоцкія асалоды, аддаўшы целы пасту, чуйнаванню, і малітоўнаму кленчанню, ізямельнаму ляжанню — тых памятаюць на зямлі, іх імёны напісаны на нябёсах, дзе яны з ангеламі Бога ўсіхваляюць. А слава гэтая — пыл і попел, быццам дым разыходзіца і нібы пара водная гіне!» Так яна думала ў сэрцы сваім, а розум яе больш узмацняўся на любоў Божую. И адзіная думка лепла на сэрца яе, бо казала сабе: «Ціне было блепей за гэтае жыццё паstryгчыся ў манашкі і быць падігменняй, і слухацца сёстраў, і вучыцца, як Божы страх сцвердзіць у сэрцы сваім і як скончыць жыццё?» И гэтак вырашыўшы, пайшла ў манастыр пакрыёма адбацькі і маці і ад усіх родных.

У тыя гады ігumenняю была княгіня Раманава. Прыйшоўшы да яе, Еўфрасіння прасіла, каб дазволіла тая прыняць ёй ангельскі воблік і далучыцца да інакініяў, што жылі там, і быць пад Христостаю ўладай. И ўгледзела шчасная тая жанчына яе маладосць і квітучы ўзрост, і сумелася, і стала пакутаваць целам, і сэрцам жажнулася, і схіліла твар да зямлі, і надоўга ўкленчыла, і схілілася, і ўбачыла маладосць яе, уздыхнула і, плачучы, гэтак сказала: «Дзіця! Як

магу я такое ўчыніць? Твой бацька даведаецца і гнеў свой абрыйне на маю галаву. Ды і маладая ты яшчэ векам, каб несці цяжар манаскага жыцця. І як здолееш ты пакінуць княжанне і славу гэтага свету?» І адказвала ёй шчасная тая дзяўчына: «Спадарыня і маці! Усё відочнае на гэтым свеце прыгожае і слаўнае, але хутка мінае, як сон, альбо вяне, бы квет; вечнае ж і невідочнае ў вяках жыве, як гаворыць Пісанне: Вока небачыць і вуха не чуе, іна сэрца чалавеку не прыйдзе, што рыхтуе Богтым, хто любіць Яго. Ці дзеля бацькі майго не хочаш паstryгчы мяне? Не яго бойся, спадарыня мая, а Бога пабойся, Які ўладарыць надусімістварэннямі; не пазбаў мяне ангельскага чыну!»

Шчасная ж тая княгіня здзівілася разуму дзяўчыны і яе любові да Бога і загадала выкананць волю яе. І абвясціў яе іерэй, і пастрыг яе, і даў ёй імя Еўфрасіння, і апрануў яе ў чорныя рызы. І багаславіла яе ігумення багаславеннем святыхайцоў, гэтак мовячы: «Наследуй, дзіця, жанчынам, што жылі раней цябе: Фяўронні і Еўпраксій і многім іншым, якія цярпелі дзеля Хрыста, і дасць Господ табе перамогу і сілу на супраціўніка нашага д'ябла!» І так ёй сказаўшы, адпусціла яе ў сваю келлю.

І калі ўведаў усё тое бацька яе, адразу ж пайшоў у манастыр і ўроспачы рваў на сабе валасы, і цалаваў дачку замілавана, і казаў: «Гора мне, дзіця маё! Што ж учыніла ты мне, прынёсши душы маёй сmutак! Што ж раней не сказала ты мне намеру свайго? Дзіця маё салодкае, жаль агортвае сэрца маё! Огора мне, дзіця маёмілае! Якабміне тваё хараство спакусы варожыя? Ужо трэба мне плакаць душою маёю аструпянелай да Господа Бога майго, каб увайшла ты ў Царства Яго!» І смуткаваў па ёй увесь дом яго. Найпадобнейшая ж Еўфрасіння не зважала на сmutак бацькі свайго, але, як добры ваяр, узбройлася супраць ворага свайго д'ябла, і стала жыць у манастыры ў паслушэнстве ігуменні і ўсім сёстрам, і ўсіх пераўзыходзіла ў посце, малівася, чуйнаванні начным. І з тога часу яшчэ рупліўешаю стала, збіраючы дабрачынныя думкі ў сэрцы сваім, якія чала — мёд у соты.

Так жыла яна нейкі час у манастыры, а пасля папрасіла епіскапа Іллю, што кіраваў пасадам Святой Сафіі ў Полацку, каб той дазволіў ёй жыць у царкве Святой Сафіі ў мураванай келлі. І ён дазволіў ёй жыць там. І яна ўвайшла туды, і ўчыніла найпадзвіжнейшы подзвіг посту, і пачала пісаць кнігі сваімі рукамі, і прыбытак ад продажу іхаддавала тым, хто папросіць.

Такжыла яна там пэўны час. І ўадну ноч лепа яна адпачыць пасля доўгіх стаянняў на малітве да Бога, і ўбачыла праяву: узяў яе ангел і павёў туды, дзе была цэркаўка Святога Спаса, метохія Святой Сафіі, што людзі завуць Сяльцом. І паказаў яе ангел Госпадавы, кажучы так: «Еўфрасіння! Тутналежыць быць табе!» Яна ж, абудзіўшыся, вельмі здзівілася, кажучы: «Што гэта значыць?» І ў тую жноч бачыла гэтае тройчы. І, абудзіўшыся ад сну, узнялася са страхам, славячы Бога й гаворачы: «Слава Табе, Божа, слава Табе, што даў мне ў гэтую ноч бачыць светлае ablічча ангелава!» І пачала пасля чытаць псалом: «Гатовае сэрца маё, Божа, гатовае сэрца маё! Зноў да Цябе прыбягаю ад чэрава маці маёй! Ты — Бог мой; паводле жадання Свайго ўчынім не, рабе Сваёй!» І скончыла ютрань.

Той жа ночы з'явіўся той ангелепіскапу Ілью, кажучы: «Увядзі рабу Божую Еўфрасінню ў цэркаўку Святога Спаса на святым месцы, званым Сяльцом, бо яна вартая Царства нябеснага; як духмянае міра, узыходвіць да Госпада малітва яе, яквянец на галаве царавай, спачывае на ёй Дух Святы, і як сонца ззяе надусёю зямлёю, так праззяе жышцё яе прад Божымі ангеламі!» Епіскап жа ўзняўся хутка са страхам і трымценнем і прыйшоў да Еўфрасінні. Тая ж, пабачыўшы епіскапа, пакланілася яму і сказала: «Багаславі, святы ўладыка!» Ён жа адказавае: «Бог няхай багаславіць цябе, дзіця, і надастъ табе цярпення ісілы на ўсіх ворагаў відочных і невідочных!» Яна ж пакланілася і сказала: «Амін. Хай учыніцца мне паводле слова твайго, святы ўладыка!» І села.

Адкрыў жа той шчасны епіскап вусны свае і пачаў з ёю гутарыць пра ратунак душы. Шчасная ж Еўфрасіння прымала слова яго ў жытніцу душы сваёй, быццам насенне, якое радзіла: адно — 30, другое ж — 60 альбо 100. І доўга гутарыў з ёю епіскап, і пасля сказаў так: «Дачка! Хачу слова мовіць табе; ты ж прымі з любоўю яго!» Яна ж кажа: «З радасцю, найпадобнейшы ойча, прыму слова тваё, быццам дар шматкаштўны!» І гаворыць епіскап: «Ведаеш, дзвіця, што царква, дзе жывеш ты, — саборная; тут усе людзі збіраюцца, і нядобра табе быць тут. Алеж ёсць цэркаўка Святога Спаса ў Сяльцы, дзе брація наша ляжыць — епіскапы, што быліда нас. Калі Богуспаможа, дык малітвамі іхі працай тваёю ўзвялічыцца гэнае месца!»

Еўфрасіння, пачуўшы слова епіскапа, узрадавалася душою і ўзвесялілася сэрцам, веры даўшы з'яўленню ангела і таму, што бачыла і чула ад яго. І прамовіла да епіскапа: «Хай паможа мне Бог тваім ісвятымі малітвамі, ойча!»

І паклікаў тады епіскап князя Барыса, дзядзьку яе, і бацьку яе Георгія, і найпадобнейшую Еўфрасінню, і пачэсных мужоў і, зрабіўшы іхсведкамі, мовіў: «Вось, аддаю Еўфрасінні месца Святога Спаса пры вас, каб пасля маёй смерці не судзіўся за гэты дарунак мой». І чулі гэта абодва князі і баяры ўсе ад епіскапа, і пакланіліся яму, кажучы гэтак: «Сапраўды, уладыка святы: сам Бог уклаў у тваё сэрца клопат апекавацца над гэтай дзяўчынаю». Еўфрасінні ж казалі: «Ідзі і паслухай епіскапа, учыні, што ён табе скажа, бо ён усім нам бацька, і трэба слушаць яго». Еўфрасіння ж, узніўшы з усмешкаю твар да іх, мовіла: «Іду зрадасцю; як Богі не накажа, такі будзе; хай будзе на мне воля Господа!»

Князі ж і баяры ўсе, пачуўшы слова найпадобнейшага Еўфрасінні, узрадаваліся і, атрымаўшы багаславенне епіскапа, пакланіліся Еўфрасінні, пацалавалі з любоўю яе і раз'ехаліся па дамах. А Еўфрасіння, памаліўшыся ў Святой Сафіі, атрымаўшы багаславенне епіскапа, тае ж ночы ўзнялася і, узяўшы з сабою адну манашку, прыйшла на месца, званае Сяльцом, дзе стаяла царква Святога Спаса. І ўвайшла ў царкву, і пакланілася, і прамовіла так: «Ты, Господзе, даючи святым Сваім апосталам запавет, казаў: «Не насіце з сабою нічога, апрача посаха. Я ж, слухаючыся слова Твойго, прыйшла на гэтае месца, нічога не ўзяўшы з сабою, маючи ў сабе толькі слова Тваё: Господзе, памілуй! А з маёмасці ўсіе ёсць у мяне адно гэтыя кнігі, з якіх мае ўцеху душа і ўзвесялецца сэрца. І, апрача трах хлябоў, больш не маю нічога, толькі Цябе, успаможніка і карміцеля. Бо Ты — бацька ўбогім, адзенне распранутым, памочнік па��рыйджаным, надзея расчараўаным. Хай жапахвалена будзе імя Тваё на рабе Тваёй Еўфрасінніад сёння й давеку! Амін». Сказаўшы гэта, пайшла з царквы і пачала руплівецтві быць на малітву да Бога.

Пажыўшы тут і эўны час, паслала яна да бацькі свайго з такімі словамі: «Пусці да мяне сястру маю Градзіславу,— так назвалі яе бацькі,— каб навучылася грамаце». І пусціў яе бацька. І Еўфрасіння рупна вучыла яе ратаванню душы, а тая рупна прымала, нібы ўрадлівая ніва, памякчыўшы сэрца сваё і кажучы гэтак: «Господ Бог хайнаставіць мяне на ратунак душы тваймі святым і малітвамі, панна!» Такказала яна, найпадобнейшая ж Еўфрасіння, прывёўшы яе ў царкву, наказала іерэю, каб, абвясціўшы, апрануў яе ў рызы манаскія, і дала ёй імя Еўдакія. Праз колькі дзён прыслалі па яе бацька, кажучы: «Адпусці ўжо сястру да мяне». Тая ж такадказала: «Не навучылася яшчэ ўсёй грамаце».

Бацька ж, даведаўшыся, што ад яго ўпотай паstryгла сястру, раз'юшыўся на найпадобнейшую Еўфрасінню, і, палаочы сэрцам, прыехаў да манастыра, іказаў: «Дзіця маё, што ты ўчыніла! Дадала ты сэрцу майму жалю да жалю і смутку да смутку!» І так мовіў ён адгаротнага сэрца свайго, і рэкі слёзаў лілісія з вачэй яго. Іказаў ён, з любоўю абдымочы Еўдакію: «Дзеці мае! Ці ж дзеля гэтага вас нарадзіў я, ці ж на тое ўзгадавала вас маці? Дзеля чаго шлюб вам рыхтаваў? І няўжо палац ішлюбныя шаты вашыя ператвораца ў гора маё? Дзеці мае любасныя, што вы мне ўчынілі? Заместа радасцісэрца маё вы напоўнілі горкім смуткам!» І ўсе баяры, чуўши жаль князя свайго, горка плакалі аб яго марным смутку. Шчасная ж Еўфрасіння адказвала бацьку: «Што турбуешся ты пра нас? Маєм бо мы заступніка і ўспаможніка адзінага — Бога!» Але мала суцешныя гэтымі словамі найпадобнейшае Еўфрасінні, паехаў бацька яе да свайго дому. А Еўдакія жыла ў манастыры сястры сваёй у паслушэнстве. Шчасная ж Еўфрасіння настомна малілася Богу, каб зладзіў Ён тое месца.

Была жу месце Полацкім князёўна Звеніслава Барысаўна, якая прынесла аднойчы ўсе свае рэчы залатыя і шматкаштоўныя шаты да Еўфрасінні і сказала: «Панна і сястра! Не патрэбная мне гожасць гэтага свету. Аддаю ўсё Святому Спасу, а сама хану схіліць галаву сваю пад Хрыстовай ярмо!» Яна ж прыняла сястру з радасцю інаказала іерэю паstryгчы яе, і назвала яе Еўпраксіяй. Іначала тая жыць у манастыры ў малітвах, з адзінай думкай пра Бога. І былі яны як адна душа ў двухцелах. Пасля ж гэтага паставіла Еўфрасіння царкву каменнную Святога Спаса, і збудавалі ту царкву за 30 тыдняў.

І тут хану вам, братове, расказаць пра дзіва. Быў муж Іван, прыстаўнік над майстрамі царкоўнымі. І колькі разоў на досвітку чуў голас ён, які прамаўляў: «О Іване! Узрушся, ідзі на будоўлю царквы Уседзяржыцеля Спаса!» І аднойчы ён узніўся, і прыйшоў да шчаснае Еўфрасінні, ісказаў ёй: «Ці не ты, панна, па мяне пасылаеш, каб я ўзяўся за працу?» А яна адказвае: «Не». Але, падумаўшы, кажа яму шчасная тая жанчына: «Нават калі не я цябе ўзрушваю, усё адно паслухай шчыра і ўважліва тога, хто цябе кліча на гэту працу». І скажу вам яшчэ пра адно дзіва, добрыя слухачы. Ужо збудаваная была царква тая, але կрыху не хапіла плінфаў, і не было чым скончыць верх. І шукалі, але не знайшлі нічога. І зажурылася Еўфрасіння, і, уздыхаючы, мовіла: «Слава Табе, Уладару Уседзяр-

жыцель і чалавекалюбча! Ты, Хто даў нам вялікае ўсё, дай і меншае, каб завяршылася царква Твая!» Так яна памалілася, а назаўтра па Божай волі знайшліся плінфы ў печы, і ў той самы дзень скончаная была царква і ўзнесены крыж.

Найпадобнейшая ж Еўфрасіння, угледзеўшы завершаную царкву, узрадавалася душою. І асвяцілі царкву, і была радасьць вялікая ўсім хрысціянам. І сабраліся князі, і ўладарныя мужы, і інакі з інакінямі, і прости люд, і адбылося вялікае свята, і святкавалі яго шматдзён, а пасля разышліся. І бачыла шчасная, што выканану Бог жаданне сэрца яе, і ўвайшла ў царкву, і ўпала ніцма на зямлю, і ўздыхнула ад глыбіні души, і свой твар зрасіла слязамі, і пачала мовіць: «Ты, Господзе сэрцазнаўча, дабрадзею, Божа багам, міласцівы Господзе! Зірні на храм Свой, што паставіла я ў імя Тваё! Як Саламон кажа: Усявышніне ў рукатворныххцэрквяхъи. Ты, Господзе, зірні на мяне, рабу Тваю Еўфрасінню, і на рабынъ Тваіх, якіх тут сабрала ў імя Тваё, каб, усклайшы ярмо Тваё лёгкае на шыі свае, пайшли следам за Табою! Учыні іхавечкамі двара Твайго і будзь ім пастырам івартаўніком, каб ніводную з іх не ўкраў воўк — згубнік д'ябал. Будзь ім, Господзе, зброяю і забралам, каб не сышло на іх зло, каб раны не закранулі цел нашых; не загубі нас з нашымі беззаюннямі, бо на Цябе ўскладаем надзеі свае — на Бога тых, хто Цябе вызнае, і Цябе мы ўсхваляем да апошняга нашага ўздыху! Давеку — амін!» Сёстраў жа так павучала: «Вось сабрала вас, нібы птушанятаў, пад крылы свае і на пашы, нібы авечак, каб вы пасвітіся ў Божыхнаказах. А я з лёгкім сэрцам стараюся вучыць вас, бачачы плён вашай працы, і такі дождж вучэння на вас праліваю! Але ж вашыя нівы стаяць, не ўзыходзячы і не ўзрастаючы ўгору, а год ужо завяршаецца, і лапата ляжыць на гумне. І баюся, што будзеце вы пустазеллем, і аддадуць вас агню непагаснаму. Пастарайцеся ж, дзеци мае, пазбегнуць яго, і учыніце сябе вы пшаніцаю чыстай, і змяліцеся ў жорнахуміранасцю, малітвамі, постам, каб чыстым хлебам прынесціся на трапезу Христову!» Такяна павучала нястомна, нібы дзеталюбная маці дзяцей.

Але ж вернемся да ранейшага. Бачыла найпадобнейшая Еўфрасіння манаstryр свой аздоблены і поўны ўсялякага добра, і задумала паставіць другую царкву мураваную, Святой Багародзіцы. І, завяршыўшы яе, аздобіла абразамі, асвяціла і аддала манаҳам; і быў там вялікі манаstryр. І ўбачыла шчасная два ўзведзенія мана-

стыры, вельмі вялікія і багатыя, і сказала ў сабе: «Слава Табе, Уладару, дзякую Табе, Святы! Што хацела я — даў мне і спраўдіў, Госпадзе, жаданне сэрца майго!» І зноў мовіла: «Паміруй мяне, Госпадзе, спраўді прашэнне маё, каб жа бачыла я Найсвяцейшую Багародзіцу Адзігірью ў гэтай святой царкве!»

І паслала слугу свайго Міхаіла ў Царгород да цара Мануіла і да патрыярха Лукі з дарамі каштоўнымі, просічыў іхобраза Святой Багародзіцы. Напісаў жа евангеліст Лука троі абрэзы яшчэ пры жыцці Святой Багародзіцы і паставіў адзін у Іерусаліме, другі — у Царгородзе, а трэці — у Эфесе. Яна ж прасіла Эфескі абрэз святой Багародзіцы. І бачыў цар любоў яе, і паслаў у Іерусалім семсотоваяў сваіх. І тыя пайшли і прынеслі абрэз Святой Багародзіцы ў Царгород. Патрыярх жа Лука сабраў епіскапаў і ўвесь сабор у Святую Сафію і, багаславіўшы, аддаў той абрэз служе найпадобнейшае Еўфрасінні. Ён жа зрадасцю ўзяў і прынёс той абрэз Еўфрасінні. А яна, унёсшы ў царкву Святой Багародзіцы, паставіла яго і, узніяўшы рукі, мовіла: «Слава Табе, Госпадзе, слава Табе, Уладару, што даў сёння мне бачыць ablічча Маці Сваёй!» І, сказаўшы так, аздобіла яго золатам і самацветамі, і ўстановіла на сіці яго **южны** аўторак па святых цэрквах. І аздобіла ўсю зямлю Полацкую сваімі багалепнымі манастырамі.

І, бачачы, як прасвялі Бог манастыры яе, пажадала, молячыся: «Каб жа дайсці мне да святога горада Іерусаліма і пакланіцца грому Госпадаву і ўсім мясцінам святым, бачыць іх і цалаваць, і там скончыць жыццё сваё!» Гледзячы ж на супольнае мноства стаку Божыхавечак, радавалася яму, як свайму ўратаванню, і **южны** дзень навучала сёстраў сваіх: старыхвучыла цярпенню і ўстрыманню, юных — душэўнай чысціні і цялеснаму супакаенню, гавенню чеснаму, хаджэнню рахманаму, голасу цікмянаму, слову дабрачыннаму, ядзенню і піццю маўкліваму; пры старэйшых маўчаць, мудрых слухаць; да старэйших — пакоры, да роўных і меншых — любові не-крывадушнай; мала казаць, а больш разумець. Такі ж мела дар шанская Еўфрасіння ад Бога: каліхто спыгае яе пра што-небудзь, — яна давала адказ, і хто слухаў яе — атрымліваў даброты ўсялякія. І не хацела яна бачыць, каб хто варагаваў: ні князь з князем, ні баярын з баярынам, ні з простых хто са сваім сябрам, але ўсіх жадала бачыць адзінадушнымі.

І паслала да ўсіх братоў сваіх, распавядаючы ім сваю думку,

што вырашыла яна ісці ў Іерусалім. Тыя ж, чуючы гэтую вестку, адусюль з'ехаліся з вялікім смуткам да шчаснае Еўфрасінні малілі яе са слязамі, каб сіротамі іхне пакінула. Яна ж іх суцяшала раз-важліва, як маці дзеяць сваіх мілых. І любасны брат Еўфрасінні Вя-часлаў прыехаў да сястры сваёй з княгінай і дзецьмісваймі. І, прый-шоўши, пакланіўся і мовіў: «Панна мая, маці сястра! Што пакіда-еш мяне, уладарка душы маёй і свято май вачэй!» І горка плакаў. Шчасная ж Еўфрасіння наказала яму ісці дадому, дзеяць жаягоных загадала пакінуць у сястры сваёй Еўдакіі. Бо быў дадзены шчаснай той Еўфрасінні дар ад Бога: на каго зірне вачымі сваімі — разу-мее, які чалавек будзе абранны ёмішчам Божым. Калі ж убачыла шчасная Еўфрасіння пляменніц сваіх, сказала ім: «Хачу вас зару-чыць з Жаніхом несмяротным і ўвесці ў палаты Царства Яго!» Тыя ж пачулі, і ўсцешыліся іх души словамі найшчаснейшае Еўфрасінні большым мядовымі сотамі. І ўпалі яны да яе ног, кажучы ёй: «Хай будзе воля Госпада і твая святая малітва! Як хочаш, так і ўчыні нам, панна!» Найпадобнейшая ж Еўфрасіння паслала па епіскапа Ды-янісія, які кіраваў пасадам Святой Сафіі, і ўвяла іху царкву, і зага-дала паstryгчы іх, і назвала Кірыану Агаф'яй, а Вольгу — Яўфім'яй. І багаславіла іх багаславеннем святых айцоў. Сама ж шчасная Еўфрасіння, уладзіўши свае манастыры з братамі і сёстрамі, дала ўладарыць ікіраваць імі сястры сваёй Еўдакіі. Сама ж, пакланіўши-ся ў царкве Святога Спаса і Святой Багародзіцы, мовіла: «Госпад-зе сэрцазнаўча! Вось пакідаю Твой дом не зачынены нікому, і Ты, Госпадзе, не зачыні перед намі нябеснага Свайго Царства!»

І пайшла Еўфрасіння ў Іерусалім, узяўши з сабою брата свайго Давіда і сястру сваю Еўпраксію. Уся ж брація плакала горка дзеля адыходу панны сваёй. І ўсе месціцы выйшлі правесці яе: старыя плакалі, нібы юніцы, наракаючы: «Гора нам, павадыр старасціна-шае, апрышча немачы нашай!» А маладыя казалі: «Куды заходзіш, свято вачэй нашых? Хто наша юнацтва ўзмоцніць, устрыманне на-шае маладосці? Не пакідай нас сіротамі і ў малітвах сваіх не забы-вай нас!» Яна ж, цалаваўши ўсіх, багаславіла і, паглядзеўши на не-ба, прамовіла: «Ты, Госпадзе сэрцазнаўча, Якіхадзі з Аўраамам, ідзі і з нам і, рабам і Твайм і — з Еўфрасінняю, і з Давідам, і з Еўпраксіяй!» І так пайшлі ўсе, хто быў з ёю.

О дзвінны цуд! Не была яна раней ні ў якой старане: ні ў горадзе, ні ў сяле; цяпер жа з нежаночаю сілай прайшла ўсе гарады і ўла-

данні, прымаючы адусіхнязёў пашану вялікую. Так прыйшла яна ўсе краіны. І сустрэў яе цар, што ішоў вайною на уграў, і паслаў яе з вялікай пашанай у Царгород. Яна ж, прыйшоўшы туды, увайшла ў вялікую царкву Святой Сафіі, пакланілася ёй і ўсім святым цэрквам, і прыняла багаславенне адпатрыярха. І, купіўшы разнастайныя фіміямы і залатое кадзіла, пайшла ў Іерусалім.

Прыйшоўшы ж у Іерусалім, паслала слугу свайго Міхаіла да патрыярха, кажучы: «Уладыка святы! Зрабі мne міласць: скажы, каб адчынілі мне браму Хрыстову!» І ён загадаў учыніць па прашэнні яе. Тады прыйшла яна да брамы і ўпала на зямлю, кажучы: «Господзе Ісусе Хрысце! Не залічы мне за грэх, што хаджу па Тваіх слядах, уваходзячы ў горад святы!» І цалавала браму з усімі, хто з ёю быў. І увайшла ў горад, і пайшла да гроба Госпадава. І прыйшла, і пакланілася, і цалавала гроб Госпадавы яна і ўсе, хто быў з ёю. І пакадзіла гроб залатым кадзілам, размаітым і фіміямамі. Потым пайшла ў Рускі манастыр Святой Багародзіцы і жыла там. А на другі дзень зноў пайшла да гроба Госпадава, і зноў пакланілася, і цалавала яго, і, пакадзіўшы, адышла. І на трэці дзень тое зрабіла, і, даўшы шмат золата, узніла свае вочы да неба, і рукі узніла, і са слязамі ўздыхнула з глыбіні сэрца, і мовіла: «Господзе Ісусе Хрысце, Сыне Божы, Які нарадзіўся ад Вечнадзвеи Марыі дзеля нашага партунку! Ты казаў: Прасіце і атрымаеце. Яж, грэшная, што прасіла, атрымлівала ад Цябе, Уладару. Вось жа яшчэ прашу ў Цябе, Міласцівы, і на гэтым скончу прашэнні свае: прымі духом адмяне ў святым горадзе Іерусаліме, перасялі мяне ў Нябесны Твой Іерусалім, супакой мяне на ўлонні патрыяржа Аўраама зусімі, хто Табе дагадзіў! Амін».

Так сказаўшы, пайшла яна ў раней згаданы манастыр Святой Багародзіцы, дзе жыла. І тут Божым наканаваннем занядужала і пачала хварэць. І, лежачы на пасцелі, казала: «Слава Табе, Уладару: што схацеў, то е мne і ўчыніў, рабе Сваёй!» І праз тую хваробу не змагла пайсці да Іардану, а пайшлі братяе Давід і сястра яе Еўпраксія, і тыя, хто з імі быў. Яна ж, лежачы на пасцелі сваёй, славячы Бога, казала: «Господзе, зірні на рабу Сваю Еўфрасінню і памітуй мяне!» І вярнуліся тыя, хто быў на Іардане, і прынеслі вады Іарданскай. Яна ж з радасцю ўзнялася, прыняла і піла, і ablіла ўсё цела сваё, і, лёгшы на ложак, прамовіла: «Пахвалены Бог, які прасвятляе кожнага чалавека, што прыходзіць у свет! Заўжды малюся чалавек любна-

му Богу, раўнуюочы Пятроваму пакаянню, калі той не ўпаў у роспач пасля адрачэння свайго, але плакаў горка. Госпадзе! Калі Ты прыняў пакаянне ягонае, дык прымі і мяне, нявартую рабу Сваю Еўфрасінню, што моліцца, каб вораг яе д'ябал нічога перад Табою, Госпадзе, не сказаў супроць яе на Страшным Судзе Твайм, бо яна наступіла на змяянную галаву гэтага злога раба і процістаяла дзёрзкасці яго акаяннай, спадзеючыся на Тваё, Госпадзе, чалавекалюбства!»

І пачуў Бог маліту яе, і паслаў да яе Свайго ангела, які казаў: «Шчасная ты сяроджанчын і шчасная праца твая! Вось ужо расчынілася райская брама, і сабраліся ангелы, трymаючы свечкі і ча-каючы сустрэчы з табою. Дар жа, якіпросіш у Бога, дадзены будзе табе!» Так ангел прамовіў і адышоў ад яе. Шчасная ж Еўфрасіння ўзрадавалася душою і хутка паслала ў лаўру Святога Савы, кажучы: «Вось ужо надышла часіна, калі мяне Бог спакоіць. Ці прымеце мяне, каб я легла ў царкве Святога Савы?» А доказвалі ж манахі, што былі там: «Забараніў святы Сава нам прыматъ тут жанчын. Але ёсць паблізу манастыр Святой Багародзіцы Феадосіеў агульнабытны, дзе пахаваны святыя жанчыны: маці святога Савы і маці святога Феадосія; і маці святых бясрэбранікаў Казьмы і Даміана іменем Феадоція, і шмат якія святыя; тут і табе легчы належыць». І вярнуўся яе пасланец, і абвясціў тое ўсё Еўфрасінні. Тая ж уславіла Бога, і паслала купіць сабе дамавіну ў камары Святой Багародзіцы. І ляжала, хварюочы, 24 дні, і, даведаўшыся пра сваю смерць, сказала: «Паклічэ да мяне прэсвітэра, каб даў мне прычасць тайнотай святых, бо звястун стаіць ужо блізка, чакаючы наказу Уладара». І прыйшоў прэсвітэр, несучы прычасць. Еўфрасіння ж узнялася, і пакланілася тройчы, і прыняла найчысцейшае цела і кроў святою Хрыстову, і легла на ложак свой, і аддала душу ў рукі Бога Жывога 24 траўня і ўвайшла ў паю і нябесныя. Давіджа з Еўпраксіяй і з іншымі пахавалі святое цела яе.

Якою мовай, братове, належыць уславіць светлу памяць най-шчаснейшай нявесты Христовай Еўфрасінні! Была яна дапамогай пакрыўданым, суцяшэннем зажуранным, распранутым — адвеннем, хворым — наведаннем ці, праста кажучы, — для ўсіх была ўсім. Еўфрасіння сэрца сваё пайлі Божаю мудрасцю. Еўфрасіння — не-звядальны кветрайскага саду. Еўфрасіння — арол, што, лунаючы ў небе, праляцеў ад заходу і да ўсходу, як промені сонечны, прасвятліў зямлю Полацкую. Вось, братове, Селунь хваліцца святым Дзімірыем, Вышгарад — пакутнікамі Барысам і Глебам; яж хва-

ЖЫЦЦЯПІС СВЯТОЙ ЕЎФРАСІННІ ПОЛАЦКАЙ

люся: шчаснае ты, места Полацкае, што ўзрасціла такі параграфы — найпадобнейшую Еўфрасінню! Шчасны люд, што жыве ў месце тым! Шчасныя бацькі яе; шчаснае ўлоннне, з якога выйшла найпадобнейшая панна Еўфрасіння! Шчаснае нараджэнне яе, шчаснае гадаванне, шчаснае і ўзрастанне найпачэснейшай Еўфрасінні! Шчасная праца яе і подзвігі дзеля Бога! Шчасны і манастыр, шчасны і насельнікі манастыроў Святога Спаса і Святой Багародзіцы! Шчасны люд, што табе паслугаваў! Але, о найшчаснейшая нявеста Хрыста, Бога нашага, маліся да Бога аб статку сваім, які ты спалучыла ў Хрысце, Якому належыць усялякая слава, гонар і пакланенне з Айцом і Святым Духам цяпер і заўжды і давеку! Амін.

Пераклаў са стараражытнарускай Аляксей Мельнікаў